

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2025.2.9>

LYTIES RAIŠKA PER VARTOJIMĄ SOVIETINĖJE IR POSOVIETINĖJE KULTŪROJE: TV SERIALŲ „PETRAIČIŲ ŠEIMOJE“ IR „GIMINĖS“ PALYGINIMAS

Ūla Gudaitytė

SANTRAUKA. Straipsnyje analizuojami pirmasis Lietuvoje sovietinis „Petraičių šeimoje“ ir pirmasis posovietinis „Giminės“ serialai bei kaip juose vaizduojami skirtingų lyčių vartojimo ypatumai. Darbe nagrinėjamos ryškiausios pasikartojančios vartojimo sritys – erdvė, kultūra, žalingi įpročiai. Per jas siekiama atskleisti vyrų ir moterų vaizdavimo kitoniškumą skirtingų laikotarpių televizijoje. Tyrimas parodė, kad lyčių vaidmenų konstravimas „Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ lieka ganėtinai pastovus, tačiau nevisiškai vienodas. Matomi vyrų ir moterų vartojimo skirtumai rodo, kaip laikotarpiai formuoja visuomenės socialines normas. Serialuose galima pastebėti kintamą lyčių atstovų elgseną, įpročius, jais atsiskleidžia ir besikeičiančios visuomenės nuostatos dėl priimtino moteriškumo ar vyriškumo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: socialinė lytis, lyties vaidmenys, vartojimo kultūra, populiarioji kultūra, „Petraičių šeimoje“, „Giminės“, sovietinė kultūra, posovietinė kultūra.

Gender Performance through Consumption in Soviet and Post-Soviet Culture: A Comparison of TV Series *Petraičių šeimoje* and *Giminės*

SUMMARY. This article examines how the first Lithuanian Soviet TV series, *Petraičių šeimoje* (en. *In the Petraičiai Family*), and the first post-Soviet series, *Giminės* (en. *Relatives*), portray the gender of their characters through their consumption practices. In both series, femininity and masculinity are examined through three prominent spheres of consumption – space, culture, and harmful habits – in an attempt to explore how the gender roles differed and evolved across different periods of time. The research has revealed that, although gender roles in *Petraičių šeimoje* and *Giminės* remained fairly constant, they were not identical. The differences observed illustrate how historical periods shape social norms. *Petraičių šeimoje* and *Giminės* also highlight the evolving behaviors and habits of both genders, through which, shifting societal attitudes toward acceptable femininity and masculinity become apparent.

KEYWORDS: gender, gender roles, consumer culture, popular culture, *Petraičių šeimoje*, *Giminės*, Soviet culture, post-Soviet culture.

Įvadas

Serialai „Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ buvo pirmieji Lietuvoje (atitinkamai – sovietmečiu ir po nepriklausomybės atgavimo). Ne veltui jie pritraukė gausią žiūrovų auditoriją – serialuose gvildentos šeimos temos buvo lengvai atpažįstamos, o veikėjų kas-

dieniai išgyvenimai gana tikroviški, jog leistų žiūrovui susitapatinti su jais. Nors serialų siužetai varijuoja nuo paprasčiausios kasdienės buities iki mafijos kovų, bene visi veikėjai (ir sovietmečio ir posovietmečio) yra paprasti žmonės, kurie pramogauja, perka, valgo – t. y. vartoja. Šie veiksmai tarsi veidrodys atspindi tuometines socialines normas. Kartu vartojimas apibrėžia personažus ir formuoja auditorijos supratimą, kokie veiksmai yra priimtini jų socialiniams vaidmenims. Šiame straipsnyje pasirinkta nagrinėti būtent lyčių vaidmenų vaizdavimą ir kaip jos yra perteikiamos per veikėjų vartojimo praktikas.

Taigi, šio darbo **objektas** – serialų „Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ veikėjų vartojimo praktikos ir kaip jomis yra išreiškiami lyčių vaidmenys. Tyrimo **metodika** pasirinkta komparatyvistika ir vizualinės medžiagos kritinė analizė. Darbo **tikslas** – minėtąsias praktikas ir lyties vaidmenis išanalizuoti, palyginti bei išsiaiškinti, ar ir kaip tai kito pasikeitus politinei santvarkai. Atitinkamai, pagal darbo tikslą suformuluoti trys **uždaviniai**:

1. Nustatyti vartojimo sritis, kurios dažnai pasikartoja abiejų serialų epizoduose, ir apibrėžti pagrindinių socialinių vaidmenų svarbą personažų vartojimui.
2. Išanalizuoti, kokios prasmės buvo asocijuojamos ar priskiriamos minėtoms vartojimo sritims, kodėl tokios ir kokios moteriškumo ir vyriškumo sampratos buvo formuojamos.
3. Įvertinti kultūrinius, socialinius ir politinius kontekstus, kurie galėjo turėti poveikį serialuose konstruotoms moteriškumo ir vyriškumo sampratomis.

Pagrindinė tyrimo šaltinių grupė – „Petraičių šeimoje“ ir „99 bute“¹ serialų (rodyti nuo 1964 m. gruodžio 16 d. iki 1972 m.²) šiandien išlikę epizodai – iš viso 6, bei visas „Giminių“ serialas (rodytas nuo 1993 m. iki 1997 m.) – 34 serijos.

„Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ pasirinkti dėl šių serialų sulaukto populiarumo, siužeto, pasakojančio apie šeimos gyvenimą, panašumo bei serialų natūros kurti auditorijai atpažįstamus veikėjus, kurie net pačiose keisčiausiose situacijose atrodo pakankamai realūs, jog žiūrovas ne tik ištrauktų į jų istoriją, bet ir grįžtų kitą savaitę sužinoti tolesnės fikcinio veikėjo gyvenimo eigos. Šis bruožas paverčia serialus šaltiniu, plačiai pasakojančiu apie to meto socialines normas.

Išlikę tiriamų serialų epizodai savaime apibrėžia tyrimo *chronologines ribas*. 1972 m. – šiandien išlikusių „Petraičių šeimoje“ serijų pasirodymo data. Chronologinių ribų pabaiga sutampa su paskutine „Giminių“ serijos išleidimo data – 1997 m.

Istoriografija. Tyrime remtasi Roberta Sassatelli monografija *Consumer Culture: History, Theory and Politics*³. Knyga suteikia platų teorinį pagrindą vartotojiškos kultū-

1 Nutraukus rodyti serialą „Petraičių šeimoje“, 1973 m. pradėtas rodyti serialo tęsinys „99 bute“, kuriame vaidino tie patys aktoriai, tik dėmesys skiriamas nebe Petraičiams, o jų dukros šeimai. Tęsinui sukurtos 2 serijos ir vėliau serialas taip pat nutrauktas. Darbe analizuojama viena likusi serialo „99 bute“ serija ir ji traktuojama kaip „Petraičių šeimoje“ tęsinys.

2 G. Dauguvietytė, 2009, p. 232.

3 R. Sassatelli, 2007.

ros susiformavimui suvokti. Joje iliustruojama, kaip pirkėjai, suteikdami simbolinę vertę produktui, patys įtvirtina savo tapatybę, klasę bei socialinius konstruktus – tarp jų ir lytį.

Nagrinėjant serialą „Petraičių šeimoje“, straipsnių rinkinys *Women in Khrushchev Era*⁴ suteikė pagrindą lyčių suvokimui sovietmečiu. Knygoje publikuoti istorikų darbai, kaip antai „Mothers and Fathers and the Problem of Selfishness in the Khrushchev Period“⁵ ar „Reconstruction or Reproduction? Mothers and the Great Soviet Family in Cinema after Stalin“⁶, aiškina platų sovietmečio lyčių konstravimo kontekstą. Kartu čia galima paminėti ir Elenos Styazhkinos straipsnį „The „Petty–Bourgeois Woman“ and the „Soulless Philistine“⁷, kuriame ji ne tik gilinasi į lyčių vaidmenis, bet ir aiškina moteriškumą bei vyriškumą pasitelkusi vartojimo temą. Jolitos Lukšytės darbas „Moters reprezentavimas ir nereprezentavimas populiariojoje publicistikoje: tik keli keliai“⁸ pasakoja apie moteriškosios lyties konstravimą populiariojoje spaudoje XXI a. pradžios Lietuvoje. Nors „Gimiinių“ serialas ir pasirodė dešimtmečiu anksčiau, Lukšytės straipsnis parodė, kaip tam tikri įsigalėję moterų vaidmenys išlieka aktualūs ir kartojami populiariojoje kultūroje. Maria Davidenko tyrimas „Searching for lost femininity: Russian middle-aged women's participation in the post Soviet consumer culture“⁹ atskleidė posovietines moterų vartojimo tendencijas. Mokslininkė pažymi, kad Rusijoje XX a. dešimtuoju dešimtmečiu moterys atsigręžė į dar prieš sovietinį laikotarpį galiojusias lyčių normas, kurios reiškė ir kultūrinį poslinkį link mažesnio moterų darbingumo bei estetinio išvaizdos sureikšminimo. Visgi šis straipsnis, nors ir iliustruoja posovietinio laikotarpio reikiamybę iš naujo permąstyti moteriškumą, neatspindi Lietuvos XX a. dešimtojo dešimtmečio situacijos, kada lietuvės save buvo labiau linkusios modeliuoti pagal vakarietiškas lyčių normas. Leidinys „Experience in addressing the gender issue in post–Soviet countries“¹⁰ tik patvirtina šį teiginį, o jo išvadose Estija, Latvija ir Lietuva pateikiamos kaip išimtinės šalys posovietinėje sferoje, formavusios santykį su lytimi pagal Europoje vyraujančią pavyzdį.

1. Bendrieji lyčių ir vartojimo principai

„Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ – serialai, kurių pagrindinis siužetas nuolatos vyksta vienoje šeimoje. Šiame socialiniame darinyje, kaip ir kituose, įsitvirtinusios savos normos, taisyklės, funkcionavimo lūkesčiai. Taigi, tiriant, kaip kuriamas veikėjų

4 M. Ilič, S. E. Reid, L. Atwood, 2004.

5 D. A. Field, 2004, p. 5–29.

6 J. Haynes, 2004, p. 117–131.

7 E. Stiazhkina, 2012, p. 63–97.

8 J. Lukšytė, 2008, p. 72–87.

9 M. Davidenko, 2017, p. 169–188.

10 F. Saifnazarova, I. Saifnazarov, 2023, p. 143–152.

moteriškumas ar vyriškumas serialuose, svarbu atsižvelgti ir į kitas, lyties vaidmenų¹¹ aprėpiamas socialines struktūras, kaip antai žmonos, vyro, vaiko, tėvo, brolių, seserų ar kitus vaidmenis. Tiek „Giminėse“, tiek „Petraičių šeimoje“ gausu situacijų, iliustruojančių šį teiginį. Pavyzdžiui, Giminių“ 32 serijoje sutuoktiniai Vida ir Antanas pykstasi dėl nuslėptos finansinės situacijos: Antanas: „– Negerai, Vida. Anksčiau galėjai pasakyti. Būčiau didesnę butą išnuomavęs.“ Šiuo atveju Antanas vartoja¹² nekilnojamąjį turtą ir kaip vyras, ir kaip sutuoktinis, ir kaip tėvas. Pirmojoje serialo „Petraičių šeimoje“ serijoje jauna motina Nijolė mąsto apie naujų batų dukrai pirkimą: „– Na taip, aš irgi užsuksiu į [neiššifruojama], į knygyną. Man reikia pažiūrėti Sonatėlei batelių padorių, tai vaikas visą vasarą lakstys basas.“ Taigi, Nijolė, pirkdama batelius dukrai, vartoja kaip visų pirma motina. Bet kokia veikėjų deviacija nuo priimtinos (įnormintos) šeimos struktūros (vyras, žmona ir dažniausiai vaikai) abiejuose serialuose tampa veikėjų tarpusavio santykių įtampos tašku, o tai tik patvirtina, jog lyties įtvirtinimas per vartojimą „Giminėse“ ir „Petraičių šeimoje“ neretai pasireiškia socialinių šeimos vaidmenų atlikimu.

Serialuose išryškinami šeimos socialiniai vaidmenys rodo ir vaizduojamų personažų archetipiškumą, kuris dažnai naudojamas televizijoje siekiant auditorijai greitai ir suprantamai perteikti istoriją. Archetipiškumas taip pat padeda auditorijai lengviau suprasti personažų motyvą, identifikuotis su veikėjais¹³. „Petraičių šeimoje“ bei „Giminės“ ne išimtis: serialuose galima rasti seną išminčių, *femme fatale*, *macho vyrą*¹⁴ ir kitus lengvai atpažįstamus auditorijai universalius stereotipinius herojus. Toks veikėjų supa-

11 Darbe minima lytis referuoja į socialinę, ne biologinę lytį. Socialinė lytis savaime turi daug apibrėžimų, visgi šiame darbe vadovaujamasi Lijanos Stundžės sąvokos paaiškinimu. Pasak jos: „Sociologijoje socialinė lytis įvardijama kaip socialinių praktikų visuma – ji apibrėžiama per socialinę veiklą, [...] Socialinė lytis apibūdina lyčių savybes, jų socialinius vaidmenis, moterims ir vyrams priskiriamų moteriškumo ir vyriškumo savybių supratimą, lyties tapatumą. [...] Individai gimsta moterimis ar vyrais, bet išmoka būti moteriškais ir vyriškais“. Žr. plačiau: L. Stundžė, 2016. Tuo tarpu lyties vaidmenys irgi referuoja į socialinę lytį, tačiau šios sąvokos esmė yra išorės santykis su vyriškumu ar moteriškumu. Terminas „lyties vaidmenys“ vartojamas siekiant apibūdinti visuomenės lūkesčius ir dominuojantį viešąjį lyties suvokimą.

12 Vartojimą geriausiai suprasti ne tik kaip kokio objekto pirkimą, valgymą ar naudojimą. Vartojimas – tai socialinių, kultūrinių ir ekonominių veiklų darinys. Individai vartodami ne tik patenkina paprasčiausius troškimus, bet kartu, paties proceso metu, įtvirtina savo socialinius vaidmenis. Taigi, vartojimas tyrime suvokiamas ne kaip pirkimas, o kaip simbolinis prekių naudojimas ir prasių kūrimas bei priskyrimas. Atitinkamai vartojimo kultūra gali būti apibūdinta kaip tokia, kuri sukuria simbolinę prasmę produktams.

13 M. A. Kidd, 2015, p. 26.

14 *Femme fatale* – moteris, skatinama blogų kėslų, naudojanti žavesį, seksualumą. Išvertus iš prancūzų kalbos reiškia „gyvatiškas grožis“. Žr. plačiau: X. Feng, M. Murakami, 2023.

Macho vyras – stereotipas, kilęs iš Lotynų Amerikoje nusistovėjusio vyro lyties vaidmens standarto „machismo“ (liet. vyriškumas). Šis archetipas apibūdina vyrišką vyrą, kuris yra agresyvus ir hiperseksualus. Žr. plačiau: V. Pinos, G. Pinos, R. Baitar, M. Jerves, P. Enzlin, 2016.

prastinimas svarbus gilinantis į personažų vartojimo praktikas, kurios atitinkamai gali būti vaizduojamos veikėjo archetipui parodyti. To pavyzdys galėtų būti „Giminių“ serialo veikėjas Juozas. Kaime gyvenantis vyras dažnai vaizduojamas su senovine skrybėle, veikėjas perspaustai vartoja senamadišką, vulgarią kalbą, valgo tik kaimo erdvėje randamus produktus, gamina ir daug geria nelegalios degtinės.

2. Erdvės vartojimas „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“

Erdvė, tarsi papildomas veikėjas, serialuose atlieka svarbų vaidmenį personažų gyvenime. Natūralu, kad tai, kokioje erdvėje personažai veikia, daro didelę įtaką mūsų supratimui apie jų charakterio savybes, socialinius ir lyties vaidmenis. Pagrindinė erdvė „Petraičių šeimoje“ – didelis miestas (Vilnius) ir studijoje atkurtas butas, kuris savo planavimu, baldais ir vaizdu pro langą sukūrė gyvenimo sovietiniame rajone iliuziją. Tuo tarpu serialas „Giminės“ filmuotas daugybėje skirtingų vietų, kurios suteikia labiau įvairialypę perspektyvą pažvelgti, kaip konstruojami personažų socialiniai vaidmenys pasitelkiant jų asmenines gyvenamąsias erdves, darbo vietas, pramogas, apibūdinant takoskyrą tarp miesto ir kaimo.

Visgi, atsižvelgus į erdvės vartojimo veiksmo platumą, toliau jis nagrinėjamas remiantis personažų veikimu bei priklausymu specifinėms vietoms. Pastarasis veiksmas remiasi sudėtingu procesu, kurio metu individai ne tik egzistuoja tam tikroje erdvėje, tačiau pastovaus (žinių, etiketo ir kt.) vartojimo metu išmoksta vietos socialines reikšmes ir priklausymo erdvei taisykles. Pavyzdžiui, pasirinkimas valgyti restorane imponuoja iš anksto per vartojimą suformuotą skonio rafinuotumą, valgiaraščio išmanymą, aprangos kodo supratimą¹⁵. Priklausymas erdvei taip pat reiškia vartojimą joje – ar tai būtų kultūrinis renginys, ar vakarienės valgymas namuose. Įprastai visi serialų personažai veikia tam tikroje erdvėje, todėl toliau ji bus tiriama per privatumo / viešumo ir miesto / kaimo erdves, kuriose ryškiausiai matomi iliustruojamų veikėjų socialinių, lyties vaidmenų skirtumai.

2.1. Moterų privatumas ir vyrų viešumas

Serialuose „Petraičių šeimoje“ ir „Giminės“ namai – viena iš dažniausių veiksmo vietų, kur atsiskleidžia aiški takoskyra tarp lyčių vaidmenų privatumo ir viešumo erdvėse. Abiejuose serialuose namai reprezentuoja moterišką (privačios) erdvės vartojimo sritį ne tik per personažų dažną veikimą namuose, bet ir pris(is)kyrimą minėtai vietai. Moterys serialuose atsakingos už namų priežiūrą, tvarkymą ir buitį, kol vyrai juose dažniausiai tiesiog ilsisi. Analogiška situacija matoma ir viešumoje – nors moterys vaizduojamos veikiančios lauke, dažniausiai tai atlieka vyrai, o jų buvimas viešumoje serialo veikėjų

15 R. Sassatelli, 2007, p. 63.

traktuojamas kaip natūralus, įprastas jų lyties vaidmeniui. „Petraičių šeimoje“ personažams atsidūrus jų lyties vaidmeniui „svetimoje“ erdvėje, situacija vaizduojama komiškai, nerimtai, veikėjai infantilizuojami.

„Petraičių šeimoje“ vyrų viešumas ir moterų privatumas pasakoja ir apie serialo sukūrimo laikotarpio realybę. Elena Stiazhkina išskyrė septintajame–devintajame dešimtmetyje Sovietų Sąjungoje susiformavusį lyčių vaidmenų modelį, pagal kurį moterims buvo priskiriama ir jų pačių atliekama „smulkiaburžuazinė rolė“, kol vyrai tuo metu atitiko „besielio filisterio“ vaidmenį. Minėtieji vaidmenys daugiausia rėmėsi moterims priskirta dviguba atsakomybe (visapusiškai prižiūrėti namus, vaikus ir eiti į darbą) bei vyrų pasyvumu¹⁶. Moterims tekus atlikti neproporcingą kiekį pareigų, vyrai sovietmečiu buvo demaskulinizuoti, t. y. jie neteko prieš tai egzistavusių vyriškos lyties vaidmens (galios, viešumo) pozicijų. Prie vyrų pasyvumo prisidėjo ir moterų emancipacija, atitinkamai lėmusi jų dominavimą šeimoje¹⁷. Šie ir kiti socialiniai veiksniai suformavo infantilų ir pasyvų vyrų elgesį, kuris aštuntajame dešimtmetyje jau buvo įsišaknijęs. Visgi, pastarieji vaidmenys vis tiek neprieštaravo kultūriškai susiformavusiam lyčių erdvių pasiskirstymui. Nors vyrai ir tapo pasyvūs, jų viešumas pasireiškė laisvo laiko turėjimu, jį vyrai galėjo praleisti linksmindamiesi su draugais: žvejodami ar eidami į barą. Ilgainiui tai lėmė vyrų dominavimą šešėlinėje ekonomikoje, dalyvavimą kultūrinėse ir elitinėse sferose, disidentiniuose judėjimuose¹⁸.

„Giminėse“ taip pat galima pastebėti moterų priklausymą privačiai erdvei, o vyrų – viešajai. Ryškiausiai šį pasiskirstymą vaizduoja neproporcingai didelis epizodų, kuriuose moterys atlieka namų ruošos darbus, kiekis. Atitinkamai vyrų viešumas „Giminėse“ pabrėžiamas jų aktyvumu darbo, politikos ir kultūros srityse. Erdvių takoskyrą pabrėžia ir tai, kad daugelis serialo moterų yra dirbančios, tačiau šiai jų gyvenimo sričiai dėmesio skiriama minimaliai, dažniausiai apie tai užsimenama tik dialoguose. „Giminėse“ veikia ir unikali personažė Janina, kuri daugelyje sričių atlieka vyriškam lyties vaidmeniui priskiriamus veiksmus – tarp jų ir viešosios erdvės vartojimą. Ne taip, kaip „Petraičių šeimoje“, sėkminga verslininkė seriale traktuojama natūraliai ir teigiamai.

„Giminėse“ galima jausti tam tikrą grįžimą prie tradicinių lyties vaidmenų vietų pasiskirstymo. Pasikeitus santvarkai, mokslininkai pastebėjo, kad vyrai, atgavus nepriklausomybę, buvo pasiruošę „grįžti į patriarchalinį šeimos modelį, kuriame jie yra pagrindiniai maitintojai“ o moterys atsisakyti „dirbančios motinos“¹⁹ pareigų. Tiesa, dažniausiai tyrėjai, darę tokias išvadas, rėmėsi posovietine Rusija. Lietuva ir kitos Baltijos šalys, palyginti su kitomis posovietinėmis valstybėmis, po nepriklausomybės atkūrimo

16 E. Stiazhkina, 2012, p. 63.

17 E. Zdravomyslova, A. Temkina, 2014, p. 17.

18 Ibid. p. 88–89.

19 Ibid. p. 99.

verčiau pasirinko perimti Vakarų kaimynių lyčių vaidmenų pavyzdį²⁰. Nepaisant to, integracijos į Vakarus procesas vyko palengva, ir „Giminėse“ galima pastebėti dvigubą lyčių vaidmenų suvokimą. Seriale akivaizdus kaimo, kuriame veikia patriarchalinis šeimos modelis, išaukštinimas. Vyrų aiškiai užima *šeimos galvos* pozicijas, kol moterys atsitraukia ir daugiausia veikia privačiose erdvėse. Visgi tuo pačiu metu „Giminėse“ pastebimas ir lankstesnis lyčių vaidmenų suvokimas erdvės atžvilgiu, pagal kurį tokia veikėja kaip Janina gali laisvai veikti ir užsiimti tradiciškai vyriška veikla.

2.2. Gamta ir kaimas „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“

„Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“ egzistuoja ir kita svarbi, nuolat pasikartojanti bei vartojama erdvė – gamta. Nors „Petraičių šeimoje“ visi personažai gyvena išskirtinai Vilniuje, kaimo ir gamtos tematika atsigirsta personažų dialoguose. Seriale lengvai galima pastebėti, kad poilsis bei pramoga gamtoje yra panaši siekiamybė abiem lyties vaidmenims, kuri priklauso labiau nuo personažo asmenybės. Gamtos vartojimas rekreaciniais tikslais vaizduojamas ir „Giminėse“, tačiau jau labiau kaip vyriškos lyties vaidmens vartojimo sritis. Gamtoje jie geria, medžioja, žvejoja, maudosi pirtyje, jodinėja. Serialo moterys irgi yra rodomos laiką leidžiančios gamtoje, visgi jos poilsiauja beveik išskirtinai su vyrais arba su šeima – ne vienos ar su kitomis moterimis.

Kitas aspektas, kuris atspindi gamtos vartojimą serialuose, yra tiesioginis nekilnojamojo turto – sodo ir žemės – turėjimas, pirkimas. „Petraičių šeimoje“ 4 serijos siužetas pasakoja apie šeimos sodą ir rūpinimąsi juo. Iš karto iš veikėjų dialogų galima suprasti, kad moterys pritaria ir džiaugiasi turėdamos sodą, o daugelis vyrų – ne. Sodas seriale iliustruoja skirtingus vartojimo pobūdžius lyčių vaidmenims. Moterys vaizduojamos prioritetizuojančios vartojimą dėl grožio, šeimos gerovės. Vyrų rodomi racionalūs, taupūs, tačiau kartu perdėm griežti.

„Giminėse“ skirtingas lyčių vaidmenų vartojimas atsiskleidžia per žemės dalybas ir nekilnojamojo turto tvarkymą kaime. Minėtais veiksmiais daugiausia užsiima vyrai, o moterys beveik visais atvejais net norėdamos nėra prileidžiamos prie žemės tvarkymo. Tai galima aiškiai pastebėti 29 serijoje, kai Stasys tampa pagrindiniu šeimos ūkio valdytoju ir atsisako žmonos Virginijos pagalbos: „– Viskas stojasi į savo vietas. Aš čia padarysiu tvarką. / – Aš tau padėsiu, Stasy, būsiu tavo patarėja. / – Virginija man užtenka, kad tu esi mano žmona.“ Vienintelė išimtis tvarkant šeimos ūkį yra Janina, kuri po tariamos brolio Antano mirties perima jo verslą ir tampa pagrindine nekilnojamojo turto vystytoja. Šeimos vyrai neprieštarauja Janinos buvimui galios pozicijoje, tačiau toks moters gamtos vartojimo pobūdis seriale yra unikalus.

Žemės dalybų, ūkio tvarkymo ir kaimo reprezentavimas „Giminėse“ iliustruoja ir posovietinės Lietuvos socialinį ir kultūrinį kontekstą. Violetos Davoliūtės ir Odetos

20 F. Saifnazarova, I. Saifnazarov, 2023, p. 144.

Rudling straipsnyje aptariama, kaip kraštotyros disciplina, išpopuliarėjusi dar tarpukariu, vėlyvuju sovietmečiu tapo būdu puoselėti romantizuotą lietuvių praeities ir kaimo suvokimą. „Giminių“ siužete galima pastebėti išaukštintą tradicinio lietuviško kaimo supratimą. Atitinkamai seriale kai kurie veikėjai sukurti ir atkartoja senos patriarchalinės sistemos elgesio struktūras. Ne veltui giminės galva Lionginas perduoda žemę sūnėnui Sauliui – abu vyrai rodomi beveik neturintys neigiamų savybių. Seriale susikuria giminės hierarchija, kurioje svarbiausius sprendimus ir galią valdo vyrai.

3. Kultūros vartojimas „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“

Kultūra yra kita, pasikartojanti ir aktyviai vartojama sritis, nagrinėjama šiame tyrime. Serialų personažai lankosi meno erdvėse, dirba su menu ar mokslu susijusius darbus, laisvalaikiu kuria. Veiksmo gausa leidžia plačiai lyginti lyčių vaidmenų vartojimo ypatumus. Kultūros vartojimas serialuose taip pat iliustruoja socialinio statuso skirtumus. Pastarasis aspektas „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“ atspindi sociologo Pierre Bourdieu iškeltą aukštosios ir žemosios kultūros teoriją. Pasak jo, kultūros vartojimas yra tiesiogiai susijęs su socialinių klasių sistema, kur aukštesnės klasės atstovai vartoja sunkiau prieinamą ir suprantamą meną (aukštoji mada, teatras, klasikinė muzika ir kt.), dėl grupės lengvesnio materialinio prieinamumo bei didesnio socialinio ir kultūrinio kapitalo, kuris leidžia jiems jį suvokti. Atitinkamai aukštesnioji klasė naudoja kultūrą kaip būdą atsiskirti ir pažymėti savo galią²¹. Šiuo atveju žemesnioji kultūra apima lengvai prieinamą liaudies ar populiariąją muziką, pigią, gausios produkcijos madą, lengvai suprantamą meną, literatūrą ir kt. Nagrinėtuose serialuose pagrindiniai veikėjai vartoja aukštąją kultūrą, o žemesniosios kultūros personažai arba egzistuoja kaip pajuoka, arba kaip tragiški, kitų nesuprasti meno žmonės.

Kultūros sąvoka vartojimo kontekste yra sudėtinga. Sociologai, pavyzdžiui, Patrickas Schenkas ar Sebastianas Weingartneris, jos apibrėžimą traktuoja kaip visų pirma estetinės, o ne instrumentinės vertės²². Visgi šis apibrėžimas yra per daug siauras ir redukuoja gebėjimą interpretuoti kultūrą tik per estetinę prizmę. Taip pat yra ginčytinas autorių požiūris į instrumentiškumą nuvertinimas. Vartotojiška visuomenė savaime iškelia produktų simboliškumą prieš funkcionalumą, tačiau simboliškumas yra neabejotinai vartotojui instrumentinis. Nors kultūros vartojimas gali būti vertinamas pagal estetiškumą, jis taip pat remiasi žinių ir informacijos vartojimu. Kultūros vartojimas šiame tyrime traktuojamas kaip apimantis meno, mokslo ar kitas visuomenines bei individualiosios kūrybos sritis.

21 P. Schenk, S. Weingartner, 2017, p. 2.

22 Ibid, p. 1.

3.1. Meno ir vyriškojo mokslo pasaulių atidalijimas

„Petraičių šeimoje“ daugiausia vartojamas mokslas ir menas. Šios sritys taip pat dažnu atveju seriale koreliuoja su lyčių vaidmenimis – galima pastebėti atskirtį, kurioje mokslas priklauso tik vyriškam lyties vaidmeniui, o menas – ir vyrams, ir moterims. Ši atskirtis atitinka dažną stereotipą, kuris priskiria racionalumą, mąstymą vyrams, o iracionalumą, jausmingumą – moteriškiems būdo bruožams²³.

„Petraičių šeimoje“ vienas iš pagrindinių veikėjų yra mokslininkas Pranas. Jo priklausymas kultūros pasauliui seriale lemia vyro aukštesnį socialinį statusą, Pranui prieinamesnės ribotos prekės. Kitų veikėjai požiūris į Praną taip pat atskleidžia, jog jo priklausymas mokslo pasauliui veikėjui suteikia įprastai kultūros žmonėms priskiriamas korektiškumo ir elegantiškumo būdo savybes. Vyro asmenybė nėra vertinama vienpusiškai teigiamai – Prano išsilavinimas lemia ir veikėjo atitrūkimą nuo realybės, naivumą. Visgi, palyginti jį su kita, mokslo pasauliui priklausančia personaže Audrone, galima pastebėti, jog Prano išsilavinimas neprieštarauja jo lyties vaidmeniui (kitai nei Audronei), o jo blogos savybės vėliau kyla iš personažo asmenybės. Tuo tarpu moteris mokslininkė „Petraičių šeimoje“ egzistuoja tik kaip priemonė sukurti komišką situaciją besiremiant lyčių vaidmenų apsikaitimu.

Meno (ir prabangos) vartojimą seriale labiausiai atspindi herojė Julija. Moteris yra ideologizuota veikėja, kurią serialo autorė apibūdina kaip „[...] smetoniškų manierų poniutę“²⁴. Atitinkamai personažės veiksmas sutampa su Bourdieu aprašytu aukštosios kultūros vartojimu ir seriale yra vaizduojami neigiamai, pašiepiamai. Julija yra išskirtinė personažė savo gausiu kultūros vartojimu. Moteris vaizduojama svajojanti apie prabangą, kūrybą, pabrėžia, jog vertina inteligentiškumą, ekstensyviai naudoja tarpukariu populiarią prancūzų kalbą. Jos asmenybė „Petraičių šeimoje“ konstruojama dvilypiškai. Nors yra aiškiai parodijuojamas moters užstrigimas tarpukariu, per prabangą išryškinamas personažės godumas, pasikėlimas, kartu Julija yra laikoma natūralia savo socialinėje erdvėje, jos meniškumas traktuojamas teigiamai²⁵.

Vyrai „Petraičių šeimoje“ irgi vaizduojami vartojantys meną. Pavyzdžiui, 5 serialo epizode Julija susižavi vyru, kai jis pasako, kad mėgsta rinkti gėles ir padeklamuoja eilėraščių. Vėliau serijoje likę šeimos nariai susipažįsta su moters simpatija ir vertina vyrą bei jo demonstruojamą meniškumą teigiamai. Penktame epizode parodoma, jog vyro lyties vaidmeniui meno vartojimas „Petraičių šeimoje“ yra priimtinas, o pastarasis veiksmas kartu sukuria ne tik geidžiamus asmenybės bruožus, bet ir vyrišką daro patrauklia romantine pora.

23 O. Pavco–Giaccia, M. F. Little, J. Stanley, Y. Dunham, 2019, p. 11.

24 N. Narmontaitė, 2015, p. 47.

25 „Petraičių šeimoje“, „99 butė“.

3.2. Reikšmingas vyrų ir foninis moterų meno vartojimas

„Giminėse“ kultūrą vartoja tiek vyrai, tiek moterys. Tačiau nors visos pagrindinės veikėjos bent kartą yra vaizduojamos užsiimančios kultūriniu veikla, ji lieka veiksmu, skirtu užpildyti scenas. Tuo tarpu vyrų personažų šios srities vartojimui yra skiriama daugiau dėmesio, jų veiksmams suteikiama didesnė svarba. Seriale vaizduojamas kultūros vartojimas bene išskirtinai priklauso aukštosios kultūros sričiai, o jos vartotojai – pasiturintys, mieste gyvenantys veikėjai. Kaimo veikėjai su keliomis išimtimis vartoja žemesniąją kultūrą. Tokia takoskyra tiesiogiai atitinka Bourdieu teoriją, todėl „Giminėse“ galima matyti aiškią skirtį tarp turto, klasės ir aukštosios kultūros vartojimo.

Išimtinai kaimo erdvėje aukštąją kultūrą vartoja personažas Marijanas Sigizmundas Vareikis (buvęs menininkas, netekęs valstybės paramos). Vyras seriale iliustruojamas kaip romantikas, kuris galėtų gyventi geriau, tačiau atsisako to dėl savo pašaukimo ir ateities nesiejimo su pinigais. Meno ir kultūros vartojimas, nepaisant skurdo, vaizduoja Sigizmundą kaip kilnų ir protingą vyrą, kuris svajones iškelia virš noro praturtėti. Tokia vyro nuostata „Giminėse“ vertinama pozityviai, o jo buvimas menininku ne tik seriale neprieštarauja jo lyties vaidmeniui, bet ir išaukština personažo asmenines vertybes.

Kazimieras yra kitas vyras menininkas seriale, kurio personažas atspindi abiejų lyčių vaidmenų santykį su kultūros vartojimu. Veikėjas tapo mylimos moters paveikslą, taip išreikšdamas šiltus jausmus, kartu įkvėpdamas kitus vyrus elgtis analogiškai. Moterys šiuo atveju vaizduojamos ne kaip realūs asmenys, bet kaip mūzos, kurios nekuria, o įkvepia kurti. Tokia situacija atspindi ir patvirtina lyčių stereotipą, kuris remiasi didingo vyro ir gražios moters įvaizdžiu²⁶. Vyras – menininkas genijus, moteris – mūza yra dažna šio stereotipo prielaida, atspindinti ir „Giminėse“.

Kultūros vartojimas „Giminėse“ tiesiogiai siejamas su geromis vyro charakterio savybėmis. Tai atsiskleidžia palyginus tris veikėjus, užsiimančius nelegalia veikla. Vienas iš jų pateisinamas, kitas vaizduojamas turintis geidžiamas asmenines savybes per jų buvimą kultūros žmonėmis. Trečiasis vyras kategoriškai paveiksluojamas neigiamai, seriale dažnai išryškinant personažo menką išsilavinimą, pasimetimą kultūrinėse erdvėse kaip jo pagrindinę blogą savybę. Būtent šių personažų palyginimas leidžia daryti prielaidą, kad „Giminėse“ kultūros vartojimas glaudžiai siejamas su vyriškuoju lyties vaidmeniu, o pastarojo vartojimo trūkumas kuria neigiamą, neišsilavinusį personažą.

Vienintelė moteris seriale, išskirtinai priklausanči menininkų pasauliui, yra aktorė Vida. Tačiau ji vos poroje fragmentiškų epizodų rodoma vaidinanti. Serijų metu taip pat išryškėja, kad Vidos vyrui nepatinka moters karjeros pasirinkimas. Pokalbiai tarp sutuoktinių atskleidžia moters realybę, kurioje jai sunku suderinti savo ir vyro norus bei keletas socialinių vaidmenų atlikimą. Šiuo atveju jos karjera ir egzistavimas kultūros erdvėje rodomi kaip menkesni. Vidos personažė tarsi byloja, kad kultūros vartojimas neprieštarauja

26 M. Mangattu, 2015, p. 6.

moteriškam lyties vaidmeniui, bet jį pastato žemesniame prioriteto lygmenyje, arba bent žemiau vartojimo, susijusio su namų ruoša ar vaikų auginimu.

Janina yra antra moteris, kurios kultūros vartojimui skiriama daugiau dėmesio. Moteris rodoma žiūrinti užsienietiškus serialus, jos namai modernūs ir prabangūs, gausūs meno, tapybos darbų, knygų. Moters išsilavinimas, kultūrinis suvokimas dažnai seriale pabrėžiamas komplimentais – ji apibūdinama kaip žavinga, protinga, carienė ir panašiai. Paminėtina, kad nors Janinos moteriškumu niekada nėra abejojama, jos gyvenimo stilius, įpročiai bei kultūros vartojimas analogiškai sutampa su seriale vaizduojamais verslininkais vyrais, tarsi dar labiau išryškinant, kad „Giminėse“ kultūra tiesiogiai siejama su vyriškos lyties vaidmens vartojimo sritimi.

4. Žalingi įpročiai „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“

Paskutiniąją vartojimo išraišką tyrime pasirinkta nagrinėti serialo veikėjų nuolatot praktikuojamus žalingus įpročius – alkoholį ir rūkymą. Pastarasis veiksmas remiasi bei susipina su socialiniu ir simboliniu vartojimo kontekstu, taigi natūraliai susikuria ir terpė lyčių vaidmenų vartojimo ypatumų formavimuisi. Tai patvirtina ir Vyliaus Leona-
vičiaus ir Almanės Pakrijauskaitės straipsnis, kuriame aprašomas alkoholio gėrimas bei jo traktavimas šandieninėje visuomenėje kaip vyriškumą įtvirtinantis veiksmas. Atitinkamai rūkymas irgi siejamas su vyrišku lyties vaidmeniu²⁷.

Serialuose ši tendencija yra akivaizdi – nors psichotropines medžiagas vartoja abi lytys, vyrų gėrimo ar rūkymo vaizdavimas dominuoja. „Petraičių šeimoje“ vyrai rodomi ganėtinai dažnai bei kasdieniškai geriantys alkoholį, o geriančios moterys vaizduojamos vos porą kartų. Vienas iš epizodų, kuriame įtraukiamos alkoholį vartojančios moterys, yra iš anksto nufilmuota ištrauka, vaizduojanti eksesyvų gėrimą bei alkoholizmo pavojų. Ištrauka įtraukia ir vyrus bei parodo, kad nė vienos lyties per didelis alkoholio vartojimas nėra vertinamas teigiamai. Kitoje ištraukoje gerianti moteris rodoma norinti alkoholio „ant drąsos“ ir, nors niekas iš aplinkinių veikėjų jos nestabdo, galima suprasti, kad jie nepritaria tokiam pasirinkimui. Taigi abu kartus rodomos geriančios moterys aiškiai vaizduojamos neigiamai. Skirtingų lyčių rūkymas vaizduojamas analogiškai. Seriale rūko beveik visi vyrai, o vos viena moteris rodoma vartojanti cigaretes. Personażės įprotis nors nėra kitų traktuojamas kaip itin neįprastas, vis tiek vaizduojamas neigiamai – kol moteris rūko, jos vyras ištraukia cigaretę veikėjai iš lūpų ir užgesina.

„Petraičių šeimoje“ kasdienišką ir dažną vyrų alkoholio vartojimą paaiškina keletas dalykų. Visų pirma, tai jau anksčiau moderniojoje visuomenėje įsišaknijęs alkoholio siejimas su vyrišku lyties vaidmeniu. Visų antra, Sovietų Sąjungoje vyrų gėrimas buvo dažnas dėl istoriškai regione susiformavusių gėrimo įpročių. Taip pat alkoholio

27 P. Flandorfer, C. Wegner, I. Buber, 2010, p. 1.

vartojimas buvo itin svarbus ir paplitęs būdas įtvirtinti vyriškumą laikotarpiu, kai lyties vaidmuo prarado daugelį prieš tai egzistavusių vyraujančių vyriškumo formų. Situaciją apibūdina autorius Brinas Hinote: „Daugelis vyrų darbininkų taip pat pajuto bejėgystę darbe, todėl vyriškumo atlikimas bei konstravimas persikėlė į kitas leistinas erdves, kaip smukles, kur vyriškumas galėjo atvirai būti ginčijamas, išbandomas ir užsitarnaujamas. Dažnai tai vyko per gėrimą ir kitus vyriškumo išmėginimus.“²⁸ Taigi, seriale matomas normalizuotas kasdienis vyrų alkoholio vartojimas tiesiogiai atitinka laikotarpio realybę, o šis veiksmas buvo vienas iš nedaugelio būdų įtvirtinti vyriškumą.

„Giminėse“ žalingų įpročių vaizdavimas dažnesnis nei „Petraičių šeimoje“, o seriale geria ir rūko jau abi lytis. Visgi žalingi įpročiai vis tiek lieka vyrų dominuojama sritis. Jei vyrai toliau geria dažnai ir kasdieniškai, beveik nė viena moteris seriale nėra rodoma gerianti be priežasties. Svarbu ir tai, kad moterys beveik visada geria tik su vyrais. Vos vienoje situacijoje alkoholį vartoja dvi moterys ir tik viename „Giminių“ epizode moteris bando prisigerti viena, kol galiausiai prie jos prisideda vyras. Vienintelis atvejis, kuriame minimas blogas alkoholio poveikis, irgi yra nukreipimas į moteris, kuris tik išryškina supratimą, kad gėrimas priklauso vyrų vartojimo sričiai.

Vyrų alkoholio gėrimas seriale peikiamas vos kartą. Reikia pažymėti, kad alkoholio vartojimo kritika susijusi ne su aiškia jo žala sveikatai, bet siekiu sustabdyti gėrimą darbo vietoje. Visgi „Giminėse“ išryškėja nauja vyrų alkoholio vartojimo tendencija – susilaikymas. Seriale vienas vyras demonstruoja susilaikymą nuo alkoholio (Saulius), kitas (Antanas) nuo alkoholio ir rūkymo. Vyrai ryškiausiai praktikuoja abstinenciją, kai jie yra pagrindiniai serialo protagonistai, o susilaikymas siejamas su jų geros asmenybės vaizdavimu. Vyliaus Leonavičiaus ir Almanės Pakrijauskaitės straipsnyje rašoma, kad alternatyvus alkoholio (ne)vartojimas neprieštarauja vyriškos lyties vaidmens atlikimui. Autoriai mini, kad: „Kai kurie tyrimo dalyviai vyrai atmetė asociacijas tarp vyriškumo ir alkoholio vartojimo, vietoje to akcentavo stiprų vyriškumą, kuriam būdingi racionalumas, sveikata, principingumas, laisvos mintys ir pasipriešinimas socialiniam spaudimui.“²⁹ Svarbu pridurti, kad aprašomi veikėjai niekada nepraktikuoja absoliučios abstinencijos. Nors tai galėtų būti ir scenarijaus autorių klaida, tuo pačiu metu ambivalentiškas alkoholio ir rūkymo vartojimas gali būti traktuojamas kaip personažų gebėjimas valdyti dvi vyriškosios lyties atlikimo normas, t. y. veikėjai įkūnija ir su žalingais įpročiais siejamas tradicines hedonistiškumo, dominavimo³⁰ savybes, ir su nevartojimu asocijuojamus alternatyviuosius bruožus, kaip antai sveikatingumą ir principingumą³¹.

Vyrų praktikuojamas susilaikymas seriale atspindi vyriškumo suvokimo pokytį po nepriklausomybės atgavimo. Ambivalentiškas veikėjų ir vartojimas, ir nevartojimas

28 Ibid, p. 304.

29 V. Leonavičius, A. Pakrijauskaitė, 2019, p. 63.

30 Ibid, p. 53.

31 Ibid, p. 63.

ilustruoja alkoholio sumažėjusią svarbą savo lyties vaidmeniui įtvirtinti. Taigi, susilaukymo motyvas susijęs su vyrų, po nepriklausomybės atgavimo, grįžimu prie tradiciškai suvokiamo vyriškumo. Nors alkoholis išlieka svarbus, o jo vartojimas po 1990 m. tik išauga³², vyrai atgauna galios, viešumo, politikos, šeimos galvos, maitintojo pozicijas – alternatyvas išreikšti vyriškumą ne per gėrimą.

Cigaretės „Giminėse“ vartoja abi lytys. Moterys rūko kasdieniškose, buitinėse situacijose, visgi reikia pabrėžti, kad kur kas dažniau jos vaizduojamos rūkančios emociškai sudėtingose situacijose, o jų cigarečių vartojimas atspindi su moterišku lyties vaidmeniu siejamą rūkymą, kuris paremtas lyčiai priskiriamu psichologiniu jautrumu ir noru sumažinti stresą³³. Paminėtina, kad seriale daugiausia rūko personažės, išsiskiriančios iš kitų „Giminių“ moterų savo deviacija nuo įprastinio moteriško lyties vaidmens. Jos ambicingos, dirbančios, siekiančios nepriklausomybės nuo vyrų, o jų rūkymas nors nėra dažnas, niekada nėra išskiriamas kaip netipinis ar netinkamas veiksmas personažėms.

Nerūkantys vyrai „Giminėse“ yra išskirtinumas. Vos du pasikartojantys personažai nevartoja cigarečių – kunigas Rapolas ir anksčiau minėtas straipsnyje menininkas Sigismundas. Rapolo cigarečių nevartojimas paaiškinamas paprastai – jis kunigas ir vaizduojamas perdėm teigiamai, be blogų bruožų savybių. Sigismundo nerūkymą galima paaiškinti vyro išreikštu noru negadinti sveikatos bei jo platesniu išskirtinumu tarp vyriškų personažų. Sigismundas yra vienintelis dažnai rodomas vyriškas veikėjas, kuris nerodo jokio potraukio moterims (be kunigo Rapolo ir našlio Vytauto), pasirenka klajoklio menininko dalį, turi negalią ir daugiausiai dėmesio skiria savo aistrai cirkui. Panašu, kad „Giminėse“ vienintelis vyras, kuris atsisako rūkymo, ir kitais aspektais pasirenka neatlikti tradicinio vyro lyties vaidmens.

Išvados

1. „Petraičių šeimoje“ ir „Giminėse“ vienos dažniausių pasikartojančių vartojimo sričių serialuose yra erdvė, kultūra ir žalingi įpročiai. Per šių sričių vartojimą galima suprasti, jog abiejuose serialuose moterys siejamos su privatumu, pasyvumu, buitimi, šeimos rūpinimusi. Vyrai atitinkamai su viešumu, gaivališkumu, meniškumu, racionalumu, „Giminėse“ papildomai su galia, vyresniškumu šeimoje, valia. Serialuose taip pat matyti, kad lyčių vaidmenys yra neatsiejami nuo veikėjų šeimos vaidmenų, kurie yra tapatūs bei vienas kitą sustiprinantys.
2. Abiejuose serialuose erdvė gana aiškiai padalyta į moterišką privatumą ir vyrišką viešumą. Ši takoskyra aiškiai rodo, kad moterų vartojimas serialuose siejamas su bendru namų, šeimos rūpinimusi, o vyrų su galios pozicija, karjeros siekimu. Gamtos vartojimas kuria gaivališką vyriško ir moters – pasyvų įvaizdį. „Giminėse“

32 V. Karpuškienė, 2019, p. 62.

33 P. Flandorfer, C. Wegner, I. Buber, 2010, p. 3.

per vyraujančią žemės vartojimo siužetą taip pat kuriamas patriarchalinio vyriškumo atlikimo įvaizdis. Kultūros vartojimas serialuose siejamas su išsilavinimu, protingumu. „Petraičių šeimoje“ kultūrą vartojantys vyrai traktuojami kaip geidžiami protingi ir natūraliai priklausantys meno bei mokslo pasauliams. Moterys, mėgstančios meną, vaizduojamos natūraliai, tačiau jos neatitinka lyties vaidmens, jei priklauso mokslo sričiai. „Giminėse“ kultūros vartojimas vyriškus veikėjus pavertė teigiamais, net jei jų atliekama veikla nėra legali. Žalingi įpročiai serialuose egzistuoja kaip būdas įtvirtinti vyriškumą. Moterys „Petraičių šeimoje“, vartojančios alkoholį ar rūkančios cigaretes, pašepiamos arba maskulinizuojamos. „Giminėse“ moterų žalingi įpročiai nėra taip neigiamai vertinami, visgi jos vis tiek geria ir rūko daug mažiau nei vyrai.

3. Privačios ir viešosios erdvės pasiskirstymas „Petraičių šeimoje“ atspindi laikotarpio lyčių vaidmenų supratimą. Visos serialo personažės ir dirba, ir rūpinasi buitimi. Visgi privatumas vis tiek lieka jų vartojama erdvė, kurioje tik jos sugeba tvarkytis. Moterys „Petraičių šeimoje“ taip pat dirba, tačiau ši jų gyvenimo sritis visiškai nevaizduojama seriale. Šiuo atveju vyrai, netekę daugelio prieš tai egzistavusių būdų išreikšti savo lytį, tapo pasyvūs. Nors minimas pasyvumas siejamas su visomis gyvenimo sritimis, viešosios erdvės vis tiek liko jų dominuojama ir dažniausiai vartojama sritis. Žemės vartojimas „Giminėse“ atspindi laikotarpį po nepriklausomybės atgavimo per vyrų grįžimą į galios, šeimos galvos pozicijas. Daugiausia teigiamas abiejų lyčių kultūros vartojimo vaizdavimas ir „Giminėse“ ir „Petraičių šeimoje“ nors nėra siejamas su specifiniais kontekstais, leidžia daryti išvadą, jog pastaroji sritis abiem laikotarpiais laikyta vertinga. Gėrimas ir rūkymas abiejų serialų sukūrimo metu buvo traktuojamas kaip vyrų lyties išraiškos būdas. Sovietmečiu tai pasireiškė ir dėl ypatingų laikotarpio sąlygų, kurių pasekmė – vyrų gausus gėrimas, siekiant įtvirtinti lytį, praradus kitas lyčiai būdingas sritis. Susilaikymo motyvo atsiradimas „Giminėse“ rodo laikotarpio vyriškumo supratimo keitimąsi, kuris gali būti siejamas su vyrų atgauta hegemonija bei naujais ar po nepriklausomybės atgautais būdais parodyti vyriškumą.

Bibliografija

- Davidenko M., 2017 – Maria Davidenko, „Searching for lost femininity: Russian middle-aged women's participation in the post-Soviet consumer culture“, in: *Journal of Consumer Culture*, 2017, p. 169–188.
- Dauguvietytė G., 2009 – Galina Dauguvietytė, *Perpetuum mobile*, Vilnius: Tyto alba, 2009.
- Dauguvietytė G., 2006 – Galina Dauguvietytė, *Post scriptum*, Vilnius: Tyto alba, 2006.
- Field D. A., 2004 – Deborah A. Field, „Mothers and Fathers and the Problem of Selfishness in the Khrushchev Period“, in: *Women in Khrushchev Era*, 2004, p. 5–29.

- Flandorfer P., Wegner C., Buber I., 2010 – Priska Flandorfer, Christian Wegner, Isabelle Buber, „Gender roles and smoking behaviour“, in: *Vienna Institute of Demography Working Papers*, 2010, nr. 7, p. 1–26.
- Ilič M., Reid S. E., Atwood L., 2004 – Melanie Ilič, Susan E. Reid, Lynne Atwood, *Women in Khrushchev Era*, New York, 2004.
- Karpuškienė V., 2019 – Violeta Karpuškienė, „Alkoholio vartojimo įpročiai, aplinka ir pasekmės Lietuvoje“, in: *Socialinė teorija, empirija ir praktika*, 2019, nr. 18, p. 59–73.
- Kidd M. A., 2016 – Mary Anna Kidd, „Archetypes, stereotypes and media representation in a multi-cultural society“, in: *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2016, t. 236, p. 25–28.
- Leonavičius V., Pakrijauskaitė A., 2019 – Vylius Leonavičius, Almanė Pakrijauskaitė, „Alkoholio vartojimas: socialinis ir aplinkos kontekstas bei vyriškosios lyties tapatumas“, in: *Kultūra ir visuomenė*, 2019, p. 52–74.
- Lukšytė J., 2008 – Jolita Lukšytė, „Moters reprezentavimas ir nereprezentavimas populiariojoje publicistikoje“, in: *Inter-studia humanitatis*, 2008, p. 72–87.
- Narmontaitė N., 2015 – Nijolė Narmontaitė, *Aktoriai, režisieriai ir studentai. Knyga nr. 2*, Vilnius: Alma littera, 2015.
- Pavco-Giaccia O., Little M. F., Stanley J., Dunham Y., 2019 – Olivia Pavco-Giaccia, Maria Fitch Little, Jason Stanley, Yarrow Dunham, „Rationality is Gendered“, in: *Psychology*, 2019, t. 5, Nr. 1, p. 1–29.
- Saifnazarova F., Saifnazarov I., 2023 – Farida Saifnazarova, Ismail Saifnazarov, „Experience in addressing the gender issue in post-Soviet countries“, in: *Social & Legal Studies*, 2023, t. 6, Nr. 3, p. 143–152.
- Sassatelli R., 2007 – Roberta Sassatelli, *Consumer Culture: History, Theory and Politics*, SAGE Publications, 2007.
- Schenk P., Weingartner S., 2017 – Patrick Schenk, Sebastian Weingartner, „Cultural Consumption“, in: *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*, 2017, p. 1–14.
- Stiazhkina E., 2012 – Elena Stiazhkina, „The Petty-Bourgeois Woman“ and the „Soulless Philistine“, in: *Russian Studies in History*, 2012, t. 51, nr. 2, p. 63–97.